

► „Industrialisering“

Den første tidlige industrialisering i regionen Syddanmark og Slesvig-Holsten begyndte fra 1830'erne. Forud var der udviklet nogle store virksomheder, som efterhånden kom til at minde om fabrikker. Fra midten af 1800-tallet fandt der en væsentlig industrialisering sted i regionen. Der blev udviklet en række større industrivirksomheder med mange medarbejdere. Det var især i Holsten, at industrialiseringen tog fart, mens det gik langsommere i Slesvig og i det sydlige Danmark.

Temaet giver mulighed for at gå i dybden med forandringerne i samfundet i 1800 tallet og se på konsekvenserne for befolkningsgrupperne i Danmark og Slesvig-Holsten. Bearbejdningen af temaet giver indsigt i, hvordan industrialiseringen i regionen foregik, og hvordan det var med til at forandre samfundet i Slesvig-Holsten og Syddanmark.

Temaet er delt op i 7 moduler, som ser på begrebet *industrialisering*, og hvordan forandringerne foregik i Slesvig-Holsten set i relation til udviklingen i Danmark.

Den Industrielle Revolution

- Den Industrielle Revolution er et udtryk for den store forandring, der skete i Europa fra midten af 1700-tallet. Virksomheder med maskiner og mange ansatte bredte sig hurtigt, og det ændrede de europæiske samfund meget betydeligt.

Carlshütte

- Jernstøberiet Carlshütte startede i 1827 som den første industrivirksomhed i Slesvig-Holsten. I mange år var det en af de største fabrikker i provinsen. Den var sammen med skibsværfterne en af de store sværindustrielle virksomheder i regionen.

Industrialiseringen i regionen

- Fra midten af 1800-tallet blev der gennemført en vis industrialisering i Slesvig-Holsten og i Syddanmark. Teglværker, tekstilfabrikker og jernstøberier kom der mange af, men ellers var det en bred vifte af industrier, der blev startet i regionen.

Landbrugets forædlingsindustri.

- Forædlingsindustrien blev udviklet meget kraftigt fra slutningen af det 19. århundrede. Det fik stor betydning, fordi der kom mejerier og slagterier næsten overalt i regionen. Især i Syddanmark fik forædlingsvirksomhederne stor betydning for industrialiseringen.

Den præindustrielle produktion

- I regionen var der nogen præindustriell produktion af kniplinger, kobber og tøj. Der blev også udviklet en vis begyndende industri omkring teglværker, jernstøberier og klædefabrikker. Men regionen var i midten af 1800-tallet som helhed kendetegnet ved en beskeden industrialisering.

Industriarbejdere

- Under industrialiseringen voksede antallet af arbejdere i byerne voldsomt. Deres arbejdsforhold var ofte meget dårlige og deres boliger normalt kolde og usunde. Først efter år 1900 blev forholdene for alvor bedre.

Modulerne kan stå alene hver for sig eller bruges som en helhed i undervisningen. Det er f.eks. muligt at koncentrere sig udelukkende om begrebet industrialisering eller om den overordnede udvikling i Slesvig-Holsten og Syddanmark.

Forslag til brug i undervisningen:

Industrialiseringsemnet giver mulighed for at gå i dybden med udviklingen af Slesvig-Holsten og Danmark. Industrialiseringen har været medvirkende til, at regionen forandrede sig fra agrarsamfund til industrisamfund. Temaet har mange indfaldsvinkler og kan tilrettes individuelt til undervisningsforløbet. Mulige undervisningsforløb kunne være:

- Som start på temaet kunne man se på begrebet industrialisering og dets betydning for udviklingen af Slesvig-Holsten og Syddanmark i 1800-tallet.
- Derudover kan der ses på, hvordan den overordnede industrialisering foregik i regionen relateret til konsekvenserne for befolkningssammensætning.
- Materialet kan desuden anvendes til at gå i dybden med betydningen af industrialiseringen for virksomheder i Slesvig-Holsten set med fokus på Jernstøberiet Carlshütte. Carlshütte kan sættes i forhold til den overordnede udvikling i Slesvig-Holsten.
- Industrialiseringen i 1800-tallet, baggrunden for industrialiseringen, og deres betydning for opbygningen af virksomheder i Slesvig-Holsten og relationerne til Danmark, kan diskuteres ud fra materialet og derved give et indblik i udviklingen af det danske industrisamfund. Modulerne om industrialiseringen, den overordnede udvikling i regionen, forædlingsindustrien og den præindustrielle produktion kan sættes i forhold til modulet "Moderniseringen i Europa" under emneområdet "Modernisering og tradition".

Materialets omfang og dybde giver flere differentierede bearbejdningsmuligheder, således at det bliver muligt både at arbejde individuelt og i grupper med temaet. Materialet kan bearbejdes på flere måder, hvilket giver en rig mulighed for fordybelse og

fremlæggelser af forskellige problemstillinger, individuelt eller i grupper. Brugen af IT-midlet kan gennem et relevant tilbud af skriftlige og audiovisuelle kilder give mulighed for indgående fordybelse i temaet. Derudover kan arbejdet med materialet bruges til at nå flere af trinmålene.

- Eleverne kan lære om **årsager, forandrings- og udviklingsprocesser** i regionens historie.
- Gennem arbejdet med temaet om industrialisering kan eleverne lære at **forklare og beskrive sammenhængskronologien** mellem industrialiseringen af Danmark og Slesvig-Holsten, samt redegøre for **konsekvenserne** for udviklingen af virksomheder og handel.
- Skoleelever kan også lære, at **perspektivere** forandringerne i 1800-tallet i regionen med den generelle udvikling i Europa. Det kan bl.a. ses i modulet "Den Industrielle Revolution".

Tillægsmateriale:

Udover brugen af online ressourcerne i undervisningen findes der ekstramateriale. Til temaet industrialisering indeholder materialet oversigtsgrafer over beskæftigelses- og erhvervsudviklingen i Slesvig-Holsten, såvel som billeder, der viser udviklingen i landbruget og andre erhverv, samt forandringer i boligforhold. Tillægsmaterialet koncentrerer sig i første omgang om en beskrivelse af jernstøberiet Carlshütte og opbygningen af industrivirksomheder i Slesvig-Holsten, og det kan bruges som uddybende materiale til den industrielle udvikling i Slesvig-Holsten.

Derudover:

Med udgangspunkt i arbejdet med webstedet giver temaet flere fordybende bearbejdningmuligheder i form af spændende overskuelige projekter, der er lige til at gå til.

Industrialiseringen fik stor betydning for udviklingen i regionen og ændrede vilkårene for de eksisterende samfundslag. Den ændrede også den sociale status for flere grupper i samfundet. Industrialiseringen af regionen har efterladt sig synlige spor i lokalsamfundene i forbindelse med opbygningen af virksomheder og lokalsamfund.

Interessante problemstillinger kunne være: Hvilken betydning havde industrialiseringen for dagliglivet i regionen? Hvad betød industrialiseringen for befolkningsudviklingen i landsbyerne? For eventuel yderligere fordybelse kan artiklerne af Hyldtoft, Johansen og Andersen anbefales. Et større overblik over relevant litteratur kan fås gennem litteraturlisten i de enkelte moduler.